ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ

3

СОНГОГЧ СОНГУУЛЬД ХЭРХЭН ОРОЛЦОХ ВЭ?

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ.

СОНГОГЧ СОНГУУЛЬД ХЭРХЭН ОРОЛЦОХ ВЭ?

НЭГ. СОНГОГЧДЫН НЭРИЙН ЖАГСААЛТ ГЭЖ ЮУ ВЭ?

Сонгогчийн сонгуульд оролцох үндсэн эрх нь сонгогчдын нэрийн жагсаалтад бүртгэгдсэнээр баталгааждаг. Тиймээс сонгогчдын оролцоог нэмэгдүүлэх, сонгууль бүх нийтийн байх зарчмыг хангахад хамгийн түрүүнд сонгогчдын нэрийн жагсаалттай холбоотой зохицуулалт, үйл явцыг мэддэг байх хэрэгтэй.

Сонгогчдын нэрийн жагсаалт гэж:
Сонгуульд оролцох эрх бүхий Монгол Улсын нийт иргэдийн бүртгэлийг сонгогчдын нэрийн жагсаалт гэж нэрлэдэг.

Сонгогчдын нэрийн жагсаалтыг иргэний улсын бүртгэлийн цахим мэдээллийн санд үндэслэн үйлдэх бөгөөд түүнийг нягтлан шалгах, давхардлыг арилгах, бүртгэгдээгүй сонгуулийн эрх бүхий иргэнийг бүртгэх, эдгээртэй холбоотой гомдлыг шийдвэрлэх ажлыг Улсын бүртгэлийн ерөнхий газар холбогдох хууль тогтоомж, нарийн дэг журмын дагуу зохион байгуулдаг.

Сонгогчдын нэрийн жагсаалт нь цаасан болон цахим хэлбэртэй бөгөөд дараах мэдээллийг агуулдаг.

- ✓ ***Сонгогчийн эцэг /эх/-ийн нэр***
- ✓ ***Өөрийн нэр***
- ✓ ***Нас***
- ✓ ***Хүйс***
- ✓ ***Регистрийн дугаар***
- ✓ ***Оршин суугаа газрын хаяг.***

Сонгуулийн хууль тогтоомжоор сонгогч нэрийн жагсаалт дахь өөрийн болон өөрийн байнга оршин суугаа хаягийн бүртгэлд бүртгэгдсэн нийт сонгогчдын мэдээлэлтэй танилцах эрхтэй бөгөөд сонгогчдын нэрийн жагсаалтад бүртгэгдээгүй, эсвэл буруу бүртгэгдсэн бол өөрийнхөө болон гэр бүлийнхээ өмнөөс гомдлоо холбогдох байгууллагад санал авах өдрөөс 14-өөс доошгүй хоногийн өмнө бичгээр гаргана. Энэ хуулиар тогтоосон хугацаанаас хойш гомдол гаргах боломжгүй тул аль болох эрт шалгаж, сонгуульд оролцох эрхээ баталгаажуулах ёстой.

Сонгогчдын нэрийн жагсаалтад өөрчлөлт оруулах ажил нь цаг хугацаа шаарддаг шат дамжлага ихтэй тул сонгогчдод сонгууль эхлэхээс ойролцоогоор 3 сарын өмнөөс эхлэн цахим байдлаар танилцах, баталгаажуулах боломжийг олгодог ч энэ боломжоо анзаарахгүй явж байгаад хуульд заасан хугацаанаас хоцроож мэдээллээ засварлуулах, энэ талаар гомдол гаргах боломжгүй болж улмаар сонгуульд саналаа өгч оролцох боломжоо ч алддаг гэдгийг анхааараарай.

Сонгогч нэрийн жагсаалтад бүртгэгдсэн эсэхээ цахимаар болон биечлэн шалгах боломжтой.

Цахимаар хэрхэн шалгах вэ?	Биечлэн яаж шалгах вэ?
Сонгогчдын нэрийн жагсаалт *election.burtgel.gov.mn* цахим хуудсанд байршуулсан. ☑ Тиймээс сонгогч та өөрийн бүртгэлтэй танилцаж, бүртгэлээ баталгаажуулна. Үүний зэрэгцээ өөрийн оршин суугаа хаяг дээр бүртгэлтэй нийт сонгуулийн насны иргэдийн бүртгэлийг ч хянах боломжтой. ☑ Хэрвээ сонгогчдын нэрийн жагсаалтад байгаа мэдээлэл зөрүүтэй бол “Зөрүүтэй бол мэдээлэх” гэсэн товчийг дарж, байнга оршин суугаа хаягийн дагуу бүртгэлийн нэгжтэй холбоо барьж залруулгаа хийлгэнэ.	Сонгогч өөрийн харьяалагдах сонгуулийн хэсгийн хороонд сонгогчдын нэрийн жагсаалт очсон үеэс биечлэн шалгах боломжтой. ☑ Хэсгийн хороо сонгогчдын нэрийн жагсаалтыг хүлээн авсан өдрөөс эхлэн өөрийн ажиллах байранд, өөрийн ажиллах байргүй бол сум, хорооны Засаг даргын Тамгын газрын байранд сонгогч өөрт нь холбогдох мэдээлэлтэй чөлөөтэй танилцах боломж олгоно. ☑ Сонгогч өөрийн харьяа хэсгийн хороондоо очиж сонгогчдын нэрийн жагсаалтад өөрийн болон гэр бүлийн гишүүдийг бүртгэгдсэн эсэхийг шалгах боломжтой. ☑ Хэрвээ сонгогчдын нэрийн жагсаалтад бүртгэгдээгүй, эсвэл буруу бүртгэгдсэн бол гомдлоо санал авах өдрөөс 14-өөс доошгүй хоногийн өмнө иргэний бүртгэлийн байгууллагад гаргаж шийдвэрлүүлнэ.

Сонгогчдын нэрийн жагсаалттай холбоотой дараах шалгах хуудсыг ашиглах боломжтой.

Шалгах асуулт	Хариулт: тийм	Хариулт: үгүй	Авах арга хэмжээ
Сонгогчдын нэрийн жагсаалтад бүртгэгдсэн эсэхээ шалгасан уу?			Хэрвээ үгүй гэж хариулсан бол нэн даруй election.burtgel.gov.mn хаягаар нэвтэрч шалгана.
Сонгогчдын нэрийн жагсаалтад таны хаяг, регистр зөв бүртгэгдсэн эсэхийг шалгасан уу?			Хэрвээ зөв бүртгэгдсэн бол “баталгаажуулах” товчийг дарах, буруу бүртгэгдсэн бол нэн даруй иргэний бүртгэлийн байгууллагатай холбоо барьж залруулна.
Сонгогчдын нэрийн жагсаалтад гэр бүлийн бусад гишүүд зөв бүртгэгдсэн эсэхийг биечлэн шалгасан уу?			Хэрвээ бүртгэгдээгүй, эсвэл буруу бүртгэгдсэн бол өөрийн болон гэр бүлийнхээ гишүүний нэрийн өмнөөс гомдлоо улсын бүртгэлийн байгууллагад бичгээр гаргана.

Сонгогчдын нэрийн жагсаалтыг үйлдэх, нягтлан шалгах, давхардлыг арилгах ажлыг автоматжуулсан системээр анх удаа 2012 онд Улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага зохион байгуулсан. Үүнд **2412** ширхэг сонгогчийн бүртгэлийн төхөөрөмжийг ашиглав.

Сонгогчдын нэрийн жагсаалтыг цахим хэлбэрээр үйлдэж, сонгогчийн бүртгэлийн үйл ажиллагааг автоматжуулснаар **“НЭГ СОНГОГЧ-НЭГ БҮРТГЭЛ”** зарчим хэрэгжиж байна.

2020 оны Улсын Их Хурлын сонгуульд 2.003.969 сонгогч нэрийн жагсаалтад бүртгэгдсэн байна.

ХОЁР.

СОНГУУЛИЙН СУРТАЛЧИЛГАА, МӨРИЙН ХӨТӨЛБӨРИЙН ТУХАЙ

“УИХ бол ард түмний мэдэлд байгаа засгийн эрхийг хэрэгжүүлдэг төрийн эрхийг барих дээд байгууллага. “

Б.Чимид Монгол Улсын Хөдөлмөрийн баатар, Ардын багш, Гавъяат хуульч, доктор профессор

Сонгуулийн тухай хууль тогтоомжоор сонгуульд оролцох нам, эвсэл, бие даан нэр дэвшигч сонгуулийн бүрэн эрхийн хугацаанд хэрэгжих сонгуулийн мөрийн хөтөлбөртэй байдаг. Нам, эвсэл, нэр дэвшигчийн сонгуулийн мөрийн хөтөлбөр нь зөвхөн сонгуульд зориулсан, ялахын төлөө биш харин улс орны болон тухайн орон нутгийн хүний хөгжил, олон нийтийн нийтлэг эрэлт хэрэгцээг тусгасан, тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэх хугацаа, арга зам, хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөг хамтад нь багтаасан, хууль тогтоомжид заасан тодорхой шаардлагыг хангасан, бодлогын баримт бичиг байх учиртай. Мөрийн хөтөлбөрт тусгагдсан зорилт, арга хэмжээ нь улс орны урт болон дунд хугацааны хөгжлийн бодлогод нийцсэн, санхүүгийн тодорхой эх үүсвэр шаардсан арга хэмжээ хэрэгжүүлэхээр бол шаардагдах зардлын дүн нь Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан шаардлагыг хангасан байх ёстой бөгөөд энэ талаар төрийн аудитын дээд байгууллага хянаж, дүгнэлт гаргадаг.

Улс төрийн нам, эвсэл, бие даан нэр дэвшигчид улс орны хэмжээнд болон тухайн тойрогт нь тулгамдаж буй асуудлын талаар судалгаа, дүн шинжилгээ хийж, үүнийхээ үр дүнд тэдгээрийг сайжруулах арга замыг мөрийн хөтөлбөртөө тусгадаг. Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухайд сонгуулиар олонх суудал авсан нам, эвслийн мөрийн хөтөлбөр нь Засгийн газрын үйл ажиллагааны

хөтөлбөрийн үндэс болдог тул сонгогчид мөрийн хөтөлбөрийг нь судалж үзэж байж сонголтоо хийдэг. Өөрөөр хэлбэл, ямар асуудлыг дэвшүүлэв, түүнийг хэрхэн сайжруулна гэж амлав, амлалт нь үнэхээр хэрэгжих боломжтой, бодит байдалд нийцэж байна уу? гэдгийг судлах хэрэгтэй. Иймд сонгуулийн мөрийн хөтөлбөр нь сонгуульд оролцож буй нам, эвсэл, нэр дэвшигчийн сонгуулийн сурталчилгааны үндэс болдог, нөгөө талаас сонгогчид сонголтоо хийхэд шийдвэрлэх нөлөө үзүүлдэг.

Сонгуульд саналаа өгөхөөс өмнө нам, эвсэл, нэр дэвшигчийн мөрийн хөтөлбөр нь дараах асуудлуудыг хэрхэн шийдвэрлэх, хэр бодитой, үндэслэлтэй, хэрэгжихүйц санал дэвшүүлж байгааг тунгаагаарай[1].

БОЛОВСРОЛ	Цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын болон мэргэжлийн, их дээд сургуулийн хүртээмж, боловсролын чанар, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн тэгш хамруулалт, насан туршийн боловсрол олгох, оюутны тэтгэлэг, сургалтын хөтөлбөр гэх мэт
ЭРҮҮЛ МЭНД	Эмч, эмнэлгийн хүртээмж, үйлчилгээний чанар, эм, эмчилгээний чанар, хангамж, хөнгөлөлт, эрүүл мэндийн даатгалын бодлого, спортыг дэмжих, хөгжүүлэх гэх мэт
ЭДИЙН ЗАСАГ	Ажилгүйдэл, татвар, жижиг дунд бизнесийг дэмжих бодлого, хувийн хэвшлийг дэмжих бодлого, ажлын байрны баталгаа, хямралыг арилгах бодлого, олон улсын зээл, тусламж гэх мэт
НИЙГЭМ	Нийгмийн халамж, тэтгэвэр, тэтгэмж, нийгмийн янз бүрийн давхаргын хүмүүс болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, нэн ядуу хүмүүсийг хамарсан бодлого, өндөр настан, гэр бүл, эх нялхас, хүүхдэд ээлтэй бодлого, халамж, үйлчилгээ гэх мэт
СОЁЛ	Соёл урлагийг хөгжүүлж, уламжлалт бичиг соёл, түүхээ сурталчлан таниулах, дэмжих талаар бодлого, үйл ажиллагаа
ДЭД БҮТЭЦ	Барилга, зам, харилцаа, холбоо, техникийн хөгжил, дэвшил, явган хүний зам, тоглоомын талбай, байр хоорондын тохижилт, аж үйлдвэр, уурхай, нөхөн сэргээлтийн асуудал гэх мэт
ЗАСГИЙН ГАЗАР	Засгийн газрын бүтэц, бүрэлдэхүүн, төрийн албан хаагчийг сонгон шалгаруулах, ажиллуулах, хариуцлагын тогтолцоо зэрэг хүний нөөцийн бодлого, үйл ажиллагаа, төсвийн зарцуулалт, түүний ил тод байдал, авлигатай тэмцэх арга зам, төрийн байгууллагын үйлчилгээг иргэдэд түргэн шуурхай, хүнд сурталгүй хүргэх, шүүх, цагдаагийн байгууллагын хараат бус үйл ажиллагааны талаарх бодлого гэх мэт.

[1] *Сонгогчийн гарын авлага. БНОУХ, Сонгуулийн ерөнхий хороо, 27 дугаар нүүр, УБ, 2017*

Сонгуульд оролцохоо илэрхийлж бүртгүүлсэн улс төрийн нам, эвсэл, нэр дэвшигчид өөрийн мөрийн хөтөлбөр, түүнийг хэрхэн хэрэгжүүлэх талаар үзэл бодлоо чөлөөтэй тайлбарлан таниулах, нэр дэвшигчдээ сурталчлах зорилгоор хурал цуглаан хийж, уулзалт зохион байгуулан ухуулах байр ажиллуулдаг бөгөөд үүнийг бүхэлд нь сонгуулийн сурталчилгаа гэж нэрлэж болно.

Сонгуулийн сурталчилгаа гэж[2]:

- ***Нам, эвсэл, нэр дэвшигч, тэдгээрийн сонгуулийн байгууллага, ухуулагч, шадар туслагч, дэмжигчдээс сонгогчдод зориулан өөрсдийн мөрийн хөтөлбөрийг тайлбарлан таниулж, нэр дэвшигчдийг дэмжин сурталчилж байгааг хэлнэ.***

Сонгуулийн хууль тогтоомжоор сонгуулийн сурталчилгааны дараах арга, хэлбэрийг тодорхойлсон. Үүнд:

1. **Сонгуулийн сурталчилгааны материал хэвлүүлэх**
2. **Нийтийн эзэмшлийн гудамж, талбайд сонгуулийн сурталчилгааны зурагт самбар байрлуулах**
3. **Намын далбааг гудамж, талбайд байрлуулах, таних тэмдэг, уриа ашиглах**
4. **Сонгогчидтой уулзалт, хурал, цуглаан хийх**
5. **Ухуулах байр ажиллуулах**
6. **Радио, телевизийн сурталчилгааны нэвтрүүлэг ашиглах**
7. **Цахим орчин ашиглах**
8. **Өдөр тутмын болон бусад сонин сэтгүүлд сонгуулийн сурталчилгааны материал хэвлүүлэх.**

[2] *Сонгуульд суралцахуй. Б.Чимид, 141 дүгээр нүүр, УБ. 2008 он*

Сонгогч дараах хууль бус сурталчилгааг ялгаж таних нь хууль бус сурталчилгаанд автахгүй байх боломжийг олгоно.

Ээлжит сонгуулийн жил эхэлснээс санал авах өдөр дуустал ХОРИГЛОНО.	Сонгуулийн сурталчилгааны явцад ХОРИГЛОНО.
☒ мөнгө, эд зүйл тараах, бараа, эд зүйл хөнгөлөлттэй үнээр худалдах, аливаа үйлчилгээ төлбөргүйгээр болон хөнгөлөлттэй үзүүлэх ☒ нийтийг хамарсан биеийн тамирын уралдаан, тэмцээн, баяр, наадам, урлагийн тоглолт, хүлээн авалт, дайллага, цайллага, төлбөрт таавар, бооцоот, мөрийтэй тоглоом зохион байгуулах, ивээн тэтгэх ☒ сонгогчдыг гадаад, дотоодод аялал зохион байгуулан оролцуулах, амралт сувилалд амраах, сувилуулах ☒ ирээдүйд өөрийн болон бусдын хөрөнгөөр мөнгө, эд бараа өгөхөөр гэрээ байгуулах, хэлцэл хийх ☒ хишиг, хувь, хувьцаа өгөх, ажлын байранд зуучлах, ажилд оруулах зэрэг амлалт авах ☒ сонгуульд оролцохоос татгалзахыг болон сонгуулийн хууль тогтоомж зөрчихийг уриалах ☒ хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, цахим орчин, мессеж ашиглан улс төрийн чансаа тогтоох зорилго бүхий аливаа хэлбэрийн шалгаруулалт, санал асуулга зохион байгуулах	☒ **хуульд зааснаас өөр арга хэлбэрээр сурталчилгаа хийх** ☒ **зөвшөөрснөөс бусад хугацаанд сурталчилгаа хийх** ☒ **сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрт тусгагдаагүй аливаа зорилт, арга хэмжээг хэрэгжүүлэх талаар амлалт авах, ийм агуулга бүхий аливаа үйлдлийг сонгуулийн сурталчилгаанд ашиглах** ☒ **төрийн эх үүсвэр бүхий тээврийн хэрэгсэл, бусад өмч хөрөнгийг аливаа хэлбэрээр сонгуулийн сурталчилгаанд ашиглах** ☒ **оройн 22:00 цагаас дараа өдрийн 08:00 цаг хүртэлх хугацаанд чанга яригч ашиглах** ☒ **олон нийтийг хамарсан аливаа шашны зан үйл ашиглах, түүнийг зохион байгуулах, оролцох, ивээн тэтгэх, шашны холбогдолтой эд зүйл тараах.**

Сонгуулийн ухуулга сурталчилгааг улс төрийн нам, эвсэл, нэр дэвшигчийн сонгууль эрхэлсэн байгууллага эрхлэн явуулах бөгөөд үүнд намын дарга, эсхүл түүний итгэмжлэл олгосон албан тушаалтан, нэр дэвшигч, түүний ерөнхий менежер, менежер, шадар туслагч, ухуулагчид хамаардаг. Сонгуулийн сурталчилгаа явуулах эрх бүхий эдгээр ажилтнууд сонгуулийн байгууллагад бүртгүүлж, үнэмлэх авдаг бөгөөд бусад этгээд сонгуулийн сурталчилгаа явуулахыг хуулиар хориглодог.

Сонгуулийн сурталчилгааны эхлэх, үргэлжлэх, дуусах хугацааг хуулиар тусгайлан зохицуулдаг.

200 сонгогч тутамд нэг ухуулагч ажиллуулахыг хуулиар зөвшөөрдөг.

Нам, эвсэл, нэр дэвшигч нь сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийн агуулгад нийцсэн ариатай байж болно.

Сонгуулийн сурталчилгааны ухуулах хуудас нь нэг хэвлэлийн хуудас хүртэл хэмжээтэй байна, нэг хэвлэлийн хуудас нь А4 бичгийн цаасны найман нүүртэй тэнцүү байна.

Сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг тайлбарлан таниулах, сурталчилгааны материалыг тараах, уулзалт, хурал зохион байгуулах чиглэлээр ухуулах байр ажиллуулдаг бөгөөд сонгуулийн нэг хэсэгт 2-оос илүүгүй байна.

ГУРАВ.

СОНГУУЛЬД ХЭРХЭН МЭДЛЭГ, МЭДЭЭЛЭЛТЭЙ ОРОЛЦОХ ВЭ?

Сонгогчдын сонголтоо хийх гол хүчин зүйл нь мэдээлэл бөгөөд мэдээлэлтэйгээр сонгуульд оролцох асуудал хамгийн чухал. Яагаад гэвэл сонгуулийн кампанит ажлын хугацаа ерөнхийдөө богино буюу ойролцоогоор хагас сар орчим үргэлжилдэг. Тиймээс сонгогч сонгуулийн хууль тогтоомж, сонгуулийн үйл явц, сонгуульд оролцож буй улс төрийн нам, эвсэл, нэр дэвшигчдийн талаар хангалттай мэдээлэл авч сонгуульд оролцох нь сонгуулийн эрхээ бодитой хэрэгжүүлэх, сонгуульд хариуцлагатай хандах боломж олгодог. Үүнд дараах төрлийн мэдлэг, мэдээлэл хамаарна.

- Сонгуульд оролцож буй улс төрийн нам, эвсэл, нэр дэвшигч, хийж хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж буй бодлого, мөрийн хөтөлбөр, нэр дэвшигчийн намтар, мэдлэг, туршлага, итгэл даах байдал, улс төрийн намын сонгууль эрхэлсэн байгууллага зэрэгт хамаарах мэдээлэл;
- Сонгуулийг удирдан зохион байгуулах байгууллага, тэдний бүрэн эрх, чиг үүрэгт хамаарах мэдлэг, мэдээлэл;
- Сонгуулийн хууль тогтоомж, сонгогчоос сонгох эрхээ хэрэгжүүлэхтэй холбоотой, сонгогчдын боловсролд хамаарах өргөн хүрээний мэдлэг, мэдээлэл зэрэг.

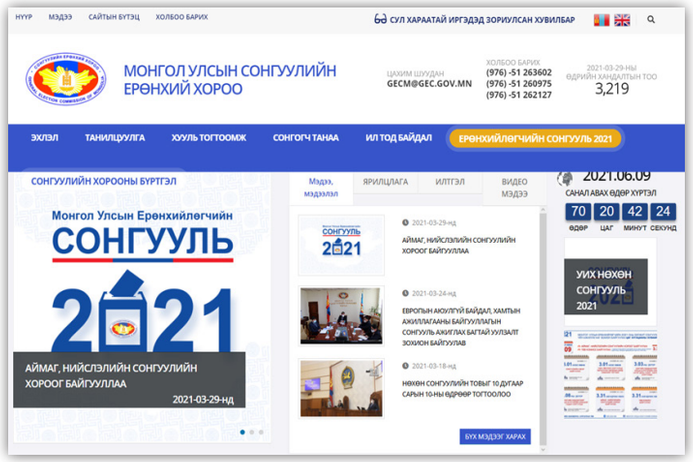

Сонгогчид эдгээр мэдээллийг маш олон эх үүсвэрээс авдаг ч аль болох албан ёсны эх сурвалжаас авах нь тухайн мэдээллийн үнэн бодитой, аль нэг талыг бариагүй хараат бус байх шаардлагыг хангадаг. Тэгвэл сонгуулийн үед дээр дурьдсан мэдлэг, мэдээллийг сонгогч хэрхэн олж авах боломжтой вэ?

■ ***Сонгуулийн байгууллагаас мэдээлэл авах -*** Сонгуулийн төв байгууллагын тухай хуулиар “сонгуулийн хууль тогтоомжийг нийтэд тайлбарлан таниулах, сонгогчдын боловсролыг дээшлүүлэх, энэ талаар сургалт судалгаа явуулах болон сонгуулийн үйл явц, хугацааны талаар сонгогчдыг мэдээллээр хангах үүрэг” Сонгуулийн ерөнхий хороонд хамаардаг. Тиймээс сонгогч Сонгуулийн ерөнхий хорооны албан ёсны ***www.gec.gov.mn*** цахим хуудаснаас сонгуулийн талаар болон сонгогчдын боловсролд чиглэсэн мэдээлэл авах боломжтой.

Сонгуулийн хууль тогтоомжоор хэсгийн хороо нь “санал авах байрын дугаар, нэр, хаяг, байршил, орчин тойрны зураглалыг 14 хоногийн турш нийтэд зарлан мэдээлэх” чиг үүрэгтэй ажилладаг. Түүнчлэн сонгогчдын санал авах өдөр, цаг, санал өгөх журам, сонгогчдын нэрийн жагсаалттай холбоотой мэдээллийг сонгуулийн хэсгийн хороондоо хандан авах боломжтой.

■ ***Сонгогчоос сонгох эрхээ хэрэгжүүлэхэд туслалцаа үзүүлж ажилладаг төрийн бус байгууллагуудаас мэдээлэл авах***

Сонгуулийг зохион байгуулах ажилд улс төрийн нам, эвслээс хараат бус, төрийн хэргийг удирдахад иргэдийг оролцуулах зорилго, дүрмийн хүрээнд үйл ажиллагаа явуулдаг, сонгогчдоос сонгуулийн эрхээ хэрэгжүүлэхэд арга зүйн зөвлөгөө тусламж үзүүлдэг, сонгуулийн үйл явц хууль тогтоомжийн хүрээнд явагдаж буй эсэхэд хөндлөнгөөс хяналт тавьж, үнэлгээ өгч ажилладаг олон төрийн бус байгууллагууд бий. Тухайлбал, Сонгогчдын Боловсрол Төв 1800-2800 “Сонгогчийн лавлах” утсыг 2012 оноос хойш Сонгуулийн ерөнхий хороотой хамтран сонгууль бүрээр тогтмол ажиллуулж ирсэн бөгөөд сонгогчид дараах асуудлын хүрээнд тус лавлах утсанд хандан мэдээлэл авах боломжтой.

- Сонгогчдын бүртгэл, нэрийн жагсаалттай холбоотой мэдээлэл;
- Саналын хуудас, сонгогч саналаа хэрхэн тэмдэглэх тухай;
- Сонгуульд ашиглах тоног төхөөрөмжийн талаарх танилцуулга, түүнтэй хэрхэн харьцах талаарх мэдээлэл;
- Сонгогчийн шилжилт хөдөлгөөн, түүнийг хэрхэн хийлгэх;
- Сонгуулийн сурталчилгаанд хориглосон арга, хэлбэрүүд, хууль бус сурталчилгааны талаар цагдаагийн байгууллагад хэрхэн мэдээлэх;
- Сонгогчдод хуулиар хориглосон үйлдлүүд;

- Сонгуулийн тухай хууль тогтоомж, эрх зүйн баримт бичгийн талаарх мэдээлэл;
- Сонгуулийг нээлттэй, шударгаар зохион байгуулахад иргэд, сонгогчид хэрхэн оролцох тухай мэдээлэл;
- Сонгуулийн хэсгийн хороодын байршил, хаяг, холбоо барих утасны дугаар зэрэг мэдээлэл;
- Сонгогчийн зүгээс болон сонгуулийн байгууллагын зүгээс санал авах өдөр анхаарах цаг үеийн шинжтэй дэлгэрэнгүй мэдээлэл зэрэг болно.

■ ***Радио, телевиз зэрэг хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудаас мэдээлэл авах -*** Сонгуулийн тухай хууль тогтоомжоор “Радио, телевиз сонгогчдын боловсролд зориулсан мэдээ, мэдээлэл, нэвтрүүлэг, хөтөлбөр бэлтгэж түгээх үүрэгтэй” тул эндээс мөн сонгогчид мэдээлэл авах боломжтой. Мөн сонгуулийн хууль тогтоомжоор сонгуульд оролцож буй улс төрийн нам, эвсэл, нэр дэвшигч радио, телевизийг ашиглан сурталчилгаа хийх, өдөр тутмын болон бусад сонин сэтгүүлд сонгуулийн сурталчилгааны материал хэвлүүлэх зэргээр сонгуулийн ухуулга хийдэг.

■ ***Олон нийтийн цахим сүлжээгээр дамжуулан мэдээлэл авах –*** Сүүлийн сонгуулиудад нам, эвсэл, нэр дэвшигчид олон нийтийн цахим сүлжээг сонгуулийн ухуулга сурталчилгаанд ашиглах нь түгээмэл болсон бөгөөд сонгуулийн хууль тогтоомжоор сонгуулийн ухуулга сурталчилгааны нэг арга хэлбэрт тооцох болсон. Сонгуулийн сурталчилгаанд нэр дэвшигчийн болон нам, эвслийн өөрийн тус бүр нэг цахим хуудас, цахим орчин дахь олон нийтийн сүлжээний цахим хуудас болон бусад цахим хуудсыг сонгуулийн эрх бүхий байгууллагад бүртгүүлсний дагуу ашигладаг. Сонгуулийн ухуулга сурталчилгааны үед нэр дэвшигчийн нэр төр, алдар хүндийг гутаан доромжилсон худал мэдээллийг нийтэд дэлгэх, ийм агуулга бүхий хэвлэмэл материалыг нийтэд тараах, эсхүл мэдээллийн хэрэгсэл, цахим орчин дахь олон нийтийн сүлжээгээр тараахыг хориглодог.

Цахим сүлжээнд нийтлэгдэж байгаа мэдээллийн үнэн худал эсэхийг нягтлах нь төвөгтэй байдаг. Тиймээс сонгогч хуурамч, худал, ташаа мэдээллийг ялгаж таних нь чухал.

Худал мэдээлэл - Хувь хүн, нийгмийн бүлэг, байгууллага, улс оронд хохирол учруулах зорилгоор санаатайгаар бий болгосон худал мэдээлэл.

Буруу ташаа мэдээлэл - Хохирол учруулах санаа, зорилго, агуулгатай худал мэдээлэл.

Хуурамч мэдээлэл - Бодит байдалд тулгуурласан бөгөөд хувь хүн, байгууллага, улс оронд хохирол учруулах, байгууллага, иргэний алдар хүндийг гутаах, олон нийтийг төөрөгдүүлэх зорилгоор түгээдэг мэдээлэл.

Сонгогч сонгуультай холбоотой бүхий л мэдээллийг аль болох албан ёсны эх сурвалжаас нь авч, мэдээллийг үнэн зөв, бодитой эсэхийг нягталж, эргэцүүлэн тунгаахдаа дараах зөвлөмжийг ашиглаарай.

Албан ёсны хуудас мөн эсэхийг магадлах.

- Сонгуулийн сурталчилгаанд нэр дэвшигчид өөрийн болон нам, эвслийнхээ нэрээр олон нийтийн сүлжээний цахим хуудас ашиглах болсон бөгөөд энэ хуудсаа Харилцаа холбооны зохицуулах хороонд албан ёсоор бүртгүүлдэг. Тиймээс албан ёсны хаяг нь мөн эсэхийг нягталж байгаарай.

Зөв бичих дүрмийн болон найруулга зүйн алдаатай эсэх.

- Зөв бичих дүрмийн алдаа ихтэй, найруулга зүйн хувьд ойлгомж муутай бичигдсэн мэдээ, мэдээллийг нарийн сайн нягталж, шалгаж байгаарай. Ийм мэдээлэл хуурамч байх магадлал өндөр.

Мэдээллийн талаарх сэтгэгдлийг шалгах.

- Цахим хуудсанд тухайн мэдээ, мэдээллийн дор бичигдсэн сэтгэгдлийг уншиж үзээрэй. Гэхдээ сэтгэгдэл бүхэн үнэн байдаггүйг бас бодоорой.

Цахим хуудасны найдвартай эсэхийг нягтлах.

- Хэрэв тухайн мэдээг таны өмнө нь ерөөсөө сонсож байгаагүй хэвлэл мэдээллийн байгууллага боловсруулж, нийтэлсэн байвал сэрэмжтэй хандаарай.

Хэн бичсэнийг нь шалгах.

- Хэрэв та мэдээлэлтэй нийгмийн сүлжээнд танилцсан бол тухайн мэдээллийн анхдагч эх сурвалж буюу анх хэн боловсруулсан, ямар мэдээ, мэдээллийн сувгаар цацагдсаныг шалгаж, мэдэхийг зөвлөж байна.

Зөвхөн гарчигт бүү итгэ, нийтлэл, мэдээг бүхэлд нь уншиж байх.

- Та аливаа мэдээллийг бусдад түгээх, хуваалцахаасаа өмнө тухайн мэдээ, мэдээлэл үнэн зөв эсэхийг заавал уншиж, нягталж байгаарай.

Интернет дэх “URL” хаягийг шалгаж үзэх.

- Хэрэв цахим хуудасны домайн нэр сэжиг бүхий, хачин санагдвал URL хаягийг нь шалгах хэрэгтэй.

Хошигнол эсэхийг нь нягтлах.

- Сонгогчдыг итгүүлэхийн тулд ихэнх хуурамч мэдээ, мэдээллийг санаатайгаар бэлтгэдэг тул тухайн мэдээ, мэдээлэл хошигнол, тоглоом эсэхийг ялгаж, мэддэг байх нь чухал.

- *Сонгуультай холбоотой телевизийн мэдээллийн агуулга нь Захиалгатай буюу төлбөртэй сурталчилгаа 62 хувь, Сонгогчдын боловсролд зориулсан мэдээлэл 16 хувь, Далд сурталчилгаа 11 хувь, Ажил тайлагнасан талаарх мэдээлэл 11 хувь байжээ.*

/Эх сурвалж: Глоб Интернэшнл ТББ, 2020 оны сонгуулийн сурталчилгааны телевизийн мониторинг судалгааны тайлан/

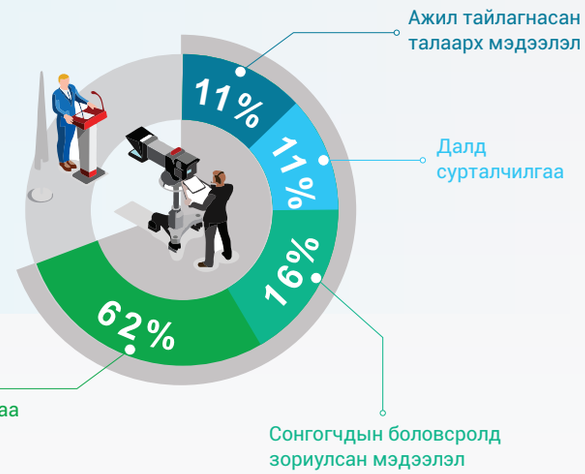

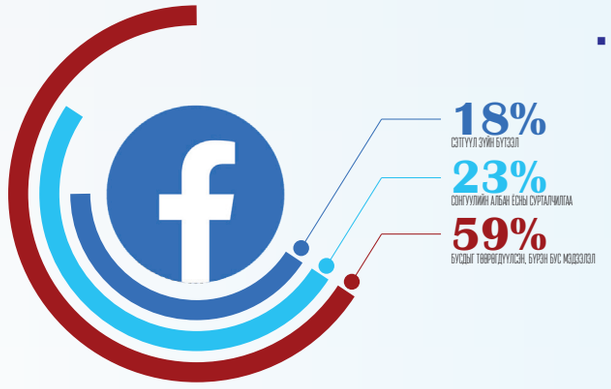

- *Сонгуулийн үед фейсбүүкд түгээсэн мэдээллийн төрөл нь 18% нь сэтгүүл зүйн бүтээл, 23% нь сонгуулийн албан ёсны сурталчилгаа, 59% нь бусдыг төөрөгдүүлсэн, бүрэн бус мэдээлэл байжээ.*

/2020 оны Улсын Их Хурлын сонгуулийн үеийн энэхүү мониторинг судалгааг БНОУХ-ийн DREAM хөтөлбөрийн хүрээнд Хэвлэлийн хүрээлэн зохион байгуулсан байна/

1800-2800

- **Сонгуулийн үед сонгогчийн лавлах утас ажилладаг тул сонгогч холбогдож хууль ёсны, үнэн зөв, алдаа мадаггүй мэдээлэл авах боломжтой бөгөөд одоогоор 35000 орчим сонгогчийн дуудлага хүлээн авсан байна.**

ДӨРӨВ. **СОНГОГЧ САНАЛАА ХЭРХЭН ӨГӨХ ВЭ?**

"Санал хураалтаар үйл явдлын явцыг тодорхойлоггүй, харин үйл явдлын явцыг тодорхойлох хүнийг сонгодог."

Джордж Уилл (Америкийн улс төр судлаач)

Сонгогчдын хувьд хамгийн хариуцлагатай мөч бол сонгуулийн санал авах өдөр сонгуульд оролцож саналаа өгөх явдал юм. Саналаа өгөх үйл явц гаднаас нь харахад нарийн төвөгтэй мэт харагдавч бодит байдал дээр тийм биш. Сонгуульд оролцож саналаа хэрхэн өгөх, юу анхаарах талаар сонгуулийн байгууллагууд, сонгогчдын боловсролын чиглэлээр ажилладаг төрийн бус байгууллагууд сонгогчдод хандан мэдээлэл, лавлагаа хүргэж ажилладаг тул санал авах байранд очихоос өмнө эдгээр байгууллагад хандан мэдээлэл, туслалцаа авч болно.

Сонгуулийн санал авах өдөр бүх нийтээр амрах өдөр байдаг. Хэрвээ сонгуулийн санал авах өдөр ажиллаж байгаа сонгогч байвал байгууллагынх нь захиргаа чөлөө олгож, саналаа өгөх боломжоор хангах үүрэг хүлээдэг.

Сонгуулийн санал авах өдөр саналаа өгөх боломжгүй зарим сонгогчдын саналыг зөөврийн битүүмжилсэн хайрцгаар авдаг тусгай журам бий. Тухайлбал, эрүүл мэндийн байдлын улмаас санал авах байранд биечлэн очиж саналаа өгөх боломжгүй сонгогч сонгуулийн хэсгийн хороонд хуульд заасан журмын дагуу хүсэлт гаргаж саналаа өгөх боломжтой.

Сонгогч санал авах байранд хэрхэн саналаа өгөх талаар сонгуулийн хууль тогтоомжид ерөнхийд нь дараах байдлаар журамладаг.

- ☑ Санал авах ажиллагаа Улаанбаатарын цагаар 07.00-22.00 цагийн хооронд үргэлжлэх тул энэ цагт амжиж очиж саналаа өгнө.
- ☑ Сонгогч санал авах байранд иргэний үнэмлэхтэйгээ очиж, саналаа биечлэн өгнө.
- ☑ Сонгогчийн гарын хурууны хээг тухайн хэсгийн сонгогчдын нэрийн жагсаалтын цахим хувилбартай тулган үзэж, зөрчилгүй бол сонгогчийн бүртгэлийн хуудас олгоно.
- ☑ Хэсгийн хорооны гишүүн сонгогчийн бүртгэлийн хуудсыг авч сонгогчид саналын хуудсыг хавтасны хамт олгоно.
- ☑ Саналын хуудас авсан сонгогч сонгогчдын нэрийн жагсаалтад гарын үсэг зурна.

- ☑ Сонгогч санал бэлтгэх бүхээгт очиж, саналын хуудаст бичигдсэн зааврын дагуу тэмдэглэгээ хийж саналаа өгнө.
- ☑ Сонгогч саналаа тэмдэглэсний дараа саналын нууцлалыг хангах зориулалт бүхий хавтсанд саналын хуудсаа хийнэ.
- ☑ Саналын хуудсаа санал тоолох төхөөрөмж /саналын хайрцаг/-д хийхдээ хавтаснаас гаргах шаардлагагүй. Энэ нь таны саналын нууцлалыг хангаж байгаа хэрэг.
- ☑ Тухайн сонгогч саналаа өгснийг илэрхийлэх тэмдэглэгээг Сонгуулийн ерөнхий хорооноос баталсан зааврын дагуу хийнэ. Ингээд сонгогч санал авах байрыг орхиж гарна.

Сонгогчдод саналаа өгөхөд дараах зүйлсийг хориглодог.

- ☒ Тухайн санал авах байранд санал өгөх эрхгүй гэдгээ мэдсээр байж санал өгөх;
- ☒ Өөр хүний бичиг баримт, хуурамч баримт бичиг ашиглаж санал өгөх, саналаа өгөхийг оролдох;
- ☒ Тухайн хэсгийн хорооноос олгосноос өөр саналын хуудас ашиглах;
- ☒ Санал авах байранд гаднаас саналын хуудас авч орох, эсвэл авч гарах;
- ☒ Саналын хуудсанд тэмдэглэсэн саналаа болон бусад сонгогчийн саналыг баримтжуулан зураг авах, дүрс бичлэг хийх, шууд дамжуулах үйлдэл хийх;
- ☒ Саналын хуудсанд хийсэн тэмдэглэгээг бусдад харуулах, зориулалтын бус үзгээр санал тэмдэглэх;
- ☒ Аль нэг нэр дэвшигчийн төлөө санал өгөх, эсвэл өгөхгүй байхаар амлалт авах, мөнгө, эд зүйл шаардах, авах;

Санал авах байранд хуулиар хориглосон зарим зохицуулалт:

- ☒ Санал авах байранд нэр дэвшигч болон зөвшөөрөлгүй бусад этгээд саналаа өгөхөөс бусад тохиолдолд байхыг хориглоно.
- ☒ Сонгогч саналын хуудаст саналаа тэмдэглэх үед тухайн сонгогчийн дэргэд өөр хүн байхыг хориглоно. Гэхдээ эрүүл мэндийн байдал, хөгжлийн бэрхшээл болон боловсролын түвшнээс шалтгаалан саналаа биечлэн өгөх чадваргүй сонгогч өөрийн итгэмжилсэн хүнээс туслалцаа авч саналаа өгөх боломжтой.

Сонгогч зайлшгүй мэдэх бас нэг чухал зүйл бол саналын хуудас. Саналын хуудас нь сонгогчоос саналаа илэрхийлэх, сонгуулийн дүн гаргах үндсэн баримт бичиг болдог. Өөрөөр хэлбэл, саналын хуудас нь сонгогчид өгч саналыг тэмдэглүүлээд, саналын хайрцагт хийлгүүлээд, түүнийг нь тоолоод хэн ялсныг нь тооцдог, сонгуулийн дараа тодорхой хугацаагаар хадгалдаг чухал баримт бичиг юм.

Саналын хуудас нь агуулга, бичилт, хэлбэрийн хувьд сонгогчоос саналаа илэрхийлэхэд хялбар, ойлгомжтой байх бөгөөд саналаа хэрхэн тэмдэглэх тухай заавар агуулсан байдаг. Тиймээс саналын хуудсанд тэмдэглэл хийхийн өмнө энэ заавартай сайтар, нямбай танилцаж, ямар нэг алдаа мадаггүй саналаа өгөх боломжтой. Хэрвээ сонгогч алдаа гаргавал тухайн саналын хуудсаа хэсгийн хороонд буцааж өгөөд дахин нэг удаа саналын хуудас авч саналаа өгөх боломжийг хуулиар олгодог.

Түүнчлэн сонгогч нэг ч нэр дэвшигчийн төлөө саналаа өгөөгүй бол хэнийг ч дэмжээгүй санал гэж үзэн саналыг нь тоолохгүй боловч тухайн сонгогчийг санал өгсөн сонгогчдын тоонд оруулан тоолно. Гэхдээ энэ саналын хуудас нь хүчинтэй саналын хуудаст тооцогддог. Энэ нь сонгуулийн саналаа чөлөөтэй илэрхийлэх зарчимд хамаарна. Батлагдсан загвар, шаардлагыг хангаагүй саналын хуудас нь хүчингүй байх бөгөөд хүчингүй саналын хуудсаар санал авах, өгөхийг хориглодог юм шүү.

Санал авах ажил дунджаар 15 цаг үргэлжилдэг. Санал авах өдөр 11-15 цагийн хооронд санал авах байрны ачаалал илүү нэмэгддэг [3].

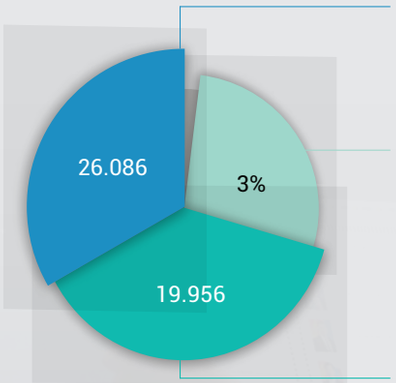

Ерөнхийлөгчийн 2017 оны сонгуульд 26086 иргэн зөөврийн хайрцгаар санал өгсөн.

1992-2012 оны сонгуулийн дүнгээс харахад нийт саналаа өгсөн сонгогчдын 3 орчим хувь нь саналаа буруу тэмдэглэсний улмаас санал нь тоологдоогүй байна.

Улсын Их Хурлын 2020 оны сонгуульд 19.956 сонгогч зөөврийн хайрцгаар саналаа өгсөн.

Сонгуулийн санал авах өдрийг бүх нийтээр амрах өдөр болгон хуульчилдаг. Энэ бол сонгуулийн эрхээ эдэлж, саналаа өгөх боломжоор хангаж буй хэрэг.

[3] file:///C:/Users/User/Documents/2021/Election2016.pdf

ТАВ.
СОНГОГЧ СОНГУУЛИЙН ҮЙЛ ЯВЦАД ХЭРХЭН ХАРИУЦЛАГАТАЙ ОРОЛЦОХ ВЭ?

"Ард түмэн гэдгийг Улсын Ерөнхийлөгч хэлдэг үг. Эсвэл улсын хэмжээнд дийлэнхэд нь судалгаа хийсэн шинжлэх ухааны байгууллага өөрийнхөө өмнөөс биш шинжлэх ухааны үүднээс хэлдэг үг."

Б.Чимид, Монгол Улсын Хөдөлмөрийн баатар, Ардын багш, Гавъяат хуульч, доктор профессор

Сонгуулийн үеэр сонгогчийн эрх болон сонгуулийн хууль тогтоомжийг зөрчсөн хууль бус үйлдлийн талаар мэддэг байх нь сонгох эрхээ хэрэгжүүлэх баталгаа болдог. Яагаад гэвэл,

- ✓ Сонгууль шударга, хуулийн дагуу явагдах нь сонгогчдын итгэл найдварыг бэхжүүлж, тэдний оролцоог нэмэгдүүлдэг.
- ✓ Сонгогчдын санал авах, дүн гаргах үйл явцад гарч болзошгүй алдаа, зөрчлийг илрүүлнэ.
- ✓ Зөрчлийг ил тод болгохоос гадна залруулах боломжийг сонгуулийн байгууллагад санал болгож, зөрчигдсөн тохиолдолд хариуцлага тооцож, сэргээх боломжийг олгодог.

Сонгуулийн хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх, хэрэгжилтэнд хяналт тавих, зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх, зөрчигдсөн тохиолдолд хариуцлага хүлээлгэх чиг үүрэгтэй олон төрийн байгууллага байдаг ч сонгогчид өөрсдөө сонгуулийн хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэхэд хяналт тавьж оролцох нь дээр дурьдсанчлан сонгуулийг шударга, хуулийн дагуу зохион байгуулахад томоохон хувь нэмэр оруулна. Тухайлбал, сонгуулийн хууль тогтоомжид дараах зохицуулалт бий.

- ✓ Сонгогчид бэлэн мөнгө, эд зүйл тараасныг сонгогч баримттайгаар цагдаагийн байгууллагад мэдэгдэж болно;
- ✓ Сонгогчид хууль бусаар мөнгө, эд зүйл тараасан болох нь тогтоогдсон бол мэдээлэл гаргасан иргэн тараасан бэлэн мөнгө болон эд барааны үнийн дүнг 10 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний мөнгөн урамшууллыг гэм буруутай этгээдээс гаргуулахаар шаардах эрхтэй;

- ✓ Сонгуулийн хууль тогтоомж зөрчсөн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол Зөрчлийн тухай хууль болон Төрийн албаны тухай хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэхээр заасан байдаг.
- ✓ Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид хүний хувийн, улс төрийн эрх, эрх чөлөөний эсрэг гэмт хэргийн дараах төрлүүдийг заасан байна.
  - *Иргэний сонгуулийн эрхээ эдлэх, сонгуулийн хорооны ажилд саад хийх*
  - *Сонгууль, ард нийтийн санал асуулгад илүү санал өгөх*
  - *Сонгууль, ард нийтийн санал асуулгад хууль бусаар нөлөөлөх, санал хураалтын дүнг буруу гаргах*
  - *Сонгуулийн үеэр илт худал мэдээлэл тараах*
  - *Сонгуулийг хууль бусаар явуулах хуйвалдаан зохион байгуулах.*

Харин Зөрчлийн тухай хуульд "Улс төрийн эрх, эрх чөлөөний эсрэг зөрчил" гэсэн бүлэгт "Сонгуулийн хуулийг зөрчих" гэсэн хэсэгт 36 төрлийн зөрчлийг, хүлээлгэх хариуцлагын хамт жагсаасан байна.

Сонгуулийн хууль тогтоомж зөрчсөн гомдол, маргааны хувьд сонгогч зайлшгүй мэдэж байх ёстой дараах зүйлүүд бий. Үүнд,

- Ямар ч тохиолдолд сонгуулийн аливаа хэрэг маргааныг тухайн сонгуулийн жилд багтаан шийдвэрлэнэ.
- Сонгуулийн хорооны шийдвэрт холбогдуулан дээд шатны сонгуулийн хороонд гомдлоо гаргана. Ингэхдээ тухайн шийдвэр гарснаас хойш 7 хоногийн дотор өргөдөл, гомдол, нэхэмжлэлээ гаргана.
- Сонгуулийн санал хураалтын дүнг өргөн мэдүүлсэн Сонгуулийн ерөнхий хорооны шийдвэрт гомдол гаргах бол Үндсэн хуулийн цэцэд хандах бөгөөд бусад тохиолдолд захиргааны хэргийн шүүхэд гаргана.

Түүнчлэн, сонгогчид сонгуулийн ухуулга сурталчилгааны явцад хяналт тавьж, үнэлгээ өгөх нь сонгуулийн үйл явцад хариуцлагатай оролцох боломжийг хангаж өгдөг. Сонгуулийн кампанит ажлын сурталчилгааны талаарх бодит мэдээллийг сонгогч дараах асуултад хариулснаар мэдэж авах боломжтой.

?

- *Улс төрийн нам тайван жагсаал, цуглаан болон бусад арга хэмжээг чөлөөтэй зохион байгуулах эрх эдэлж байна уу?*
- *Иргэд үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлж, жагсаал цуглаанд оролцож чадаж байна уу?*
- *Сонгогчид сонгуулийн санал авах өдөр сонголт хийхэд чухал ач холбогдолтой улс төрийн нам, эвслийн мөрийн хөтөлбөр, бодлогын талаарх мэдээллийг хангалттай авч чадаж байна уу?*
- *Сонгуулийн үйл явцад идэвхитэй оролцоход шаардагдах сонгуулийн үйл явцын талаар мэдлэг, мэдээлэл /хаана, хэрхэн бүртгүүлэх, санал өгөх, өргөдөл гомдол хэнд, хэзээ гаргах/ сонгогч нарт байна уу?*
- *Сонгогч санал авах өдөр, хугацаа болон санал авах байрны байршлын талаар мэдээллийг авч чадаж байна уу?*
- *Сонгуулийн хууль тогтоомж зөрчсөн тухай өргөдөл, гомдлыг хуулийн дагуу шийдвэрлэж байна уу?*

Сонгогчийн бас нэг чухал оролцоо нь сонгуулийн үйл явцад улс төрийн намууд болон иргэний сонирхлын бүлгүүдээс хийх ажиглалтад оролцох боломж юм. Сонгуулийн хууль тогтоомжоор сонгуулийн ажиглалтыг нам, эвсэл, нэр дэвшигчдээс томилогдсон ажилтнуудаас гадна иргэний нийгмийн байгууллагын буюу хөндлөнгийн ажиглагчид хийх боломжтой.

Төрийн хэргийг удирдахад иргэдийг оролцуулах зорилт бүхий дүрэмтэй, улс төрийн намын дэргэд үйл ажиллагаа явуулдаггүй төрийн бус байгууллага нь сонгуулийн үйл ажиллагаанд ажиглалт, хөндлөнгийн хяналт хийх эрхтэй[4].

Эдгээр төрийн бус байгууллагууд Сонгуулийн ерөнхий хороонд бүртгүүлж, нэг санал авах байранд 2 хүртэл ажиглагчийг томилж ажиллуулдаг.

Сүүлийн олон удаагийн сонгуульд залуучуудын төрийн бус байгууллагууд нэгдэж, залуу ажиглагчдыг томилон санал авах байруудад ажиллуулж байгаа олон сайн жишээ, туршлагууд бий.

Улсын Их Хурлын 2020 оны сонгуулийн тоо баримт

ГАДААДЫН
11 ОРНЫ
14 СУРВАЛЖЛАГЧ

ДОТООДЫН
72 БАЙГУУЛЛАГЫН
380 СУРВАЛЖЛАГЧ

[4] *УИХ-ын сонгуулийн тухай хуулийн 67.13 дахь хэсэг*

Ажиглагчийн эрх[5]

Ажиглагч нь санал авах, тоолох, дүн гаргах ажиллагаа хууль тогтоомжийн дагуу явагдаж байгаа эсэхийг зөвхөн хөндлөнгөөс ажиглах бөгөөд дараах эрх эдэлнэ.

- саналын хуудасны битүүмжлэгдсэн байдал болон зарцуулалтын тайлантай танилцах;
- санал авах үйл ажиллагааг ажиглах;
- санал бэлтгэх бүхээг, зөөврийн битүүмжилсэн саналын хайрцаг, санал тоолох төхөөрөмж, саналын хайрцаг болон санал авах байр хууль тогтоомжийн дагуу бэлтгэгдсэн эсэхтэй танилцах;
- санал авах үйл явцад зөрчил гарвал хэсгийн хороонд мэдэгдэж залруулахыг хүсэх;
- сонгогчийн саналаа нууцаар гаргах эрх болон сонгуулийн хорооны хэвийн үйл ажиллагаанд саад учруулахгүйгээр дуу болон дүрс бичлэгийн хэрэгсэл ашиглан сонгуулийн үйл явцыг баримтжуулах;
- хэсгийн хорооны гишүүдээс мэдээлэл авах;
- ажиглалтын тайланг бодит тоо, баримтад тулгуурлан гаргах;
- санал тоолох төхөөрөмжөөс гарсан дүнгийн хуудас авах;
- цахим хэлбэрээр хуулбарласан саналын хуудасны зурган мэдээллийг авах;
- сонгогчдын нэрийн жагсаалтад орж байгаа өөрчлөлттэй танилцах, уг жагсаалтыг сонгогчдын нэрийн жагсаалттай тулган үзэх.

Сонгуулийн санал авах байрны гадаа орчинд болж байгаа зарим үйл явдал санал авах үйл явцад сөргөөр нөлөөлөх нь бий. Үүнд сонгогчид хяналт тавьж оролцох боломжтой. Тухайлбал, санал авах байрны гадна сонгогчдын саналыг худалдан авах, сонгуулийн хууль бус сурталчилгаа явуулснаар сонгогчдын сонголтод нөлөөлөх зэрэг ноцтой зөрчил сонгуулийн санал авах өдөр гарч болзошгүй, үүнийг сонгогчид зогсоож чадна.

Улсын Их Хурлын 2020 оны сонгуулийн тоо баримт

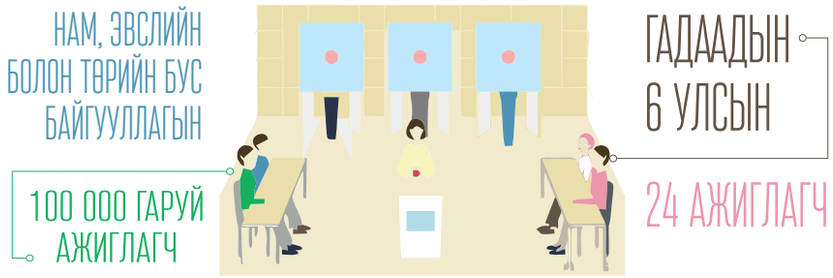

[5] *УИХ-ын сонгуулийн тухай хуулийн 68 дугаар зүйл*

4 ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ

СОНГУУЛИЙН АВТОМАТЖУУЛСАН СИСТЕМ